

Nawoord

Eind 1936 bevond Josep Maria de Sagarra (Barcelona, 5 maart 1894 - 17 september 1961) zich in Parijs, na uit Spanje te zijn gevlucht voor zowel de anarchisten (vanwege zijn afstamming van een adellijke en ultra-katholieke familie) als de fascistten (vanwege zijn catalanisme en het vrijzinnige karakter van zijn literaire en journalistieke werk). Hij was net getrouwd met Mercè Devesa. Een van de gasten deelt De Sagarra mede een flinke korting te kunnen regelen voor een overtocht naar Tahiti, als het bruidspaar zin heeft in een bijzondere huwelijksreis. Van de politicus en mecenas Francesc Cambó ontvangt De Sagarra een cheque van tweeduizend franc bij wijze van huwelijkscadeau, en hij reist met Mercè af naar Marseille, waar ze aan boord gaan van de *Comissaire Ramel*.

Dat De Sagarra midden in de Spaanse Burgeroorlog afreisde naar Polynesië is hem op veel kritiek komen te staan. Men vond het immoreel dat hij zijn vaderland in de steek liet voor een plezierreis naar de Stille Zuidzee, en men nam het hem ook kwalijk dat hij in zijn verslag van deze reis amper refereerde aan de Spaanse Burgeroorlog en zich niet onomwonden uitsprak tegen Franco en voor de republikeinen.

Ongetwijfeld was de reis naar de zuidelijke zeeën van het pasgetrouwde echtpaar De Sagarra een vlucht. Een vlucht uit het deprimerende klimaat in Parijs, waar hij in september 1936, twee maanden na het uitbreken van de burgeroorlog, naartoe was gevlucht, en waar de Catalaanse kolonie angstig bij elkaar kroop om de ontwikkelingen in Spanje af te wachten. Een vlucht ook uit hun relatief preciaire bestaan, aangezien De Sagarra's inkomsten door de oorlog flink waren teruggelopen, en de reis van zeven maanden

zou hun evenveel kosten als een verblijf van een paar weken in Parijs. Bovendien verwachtte de schrijver dat de reis stof zou opleveren voor een of meerdere boeken: inderdaad zou De Sagarra, naast *De blauwe weg*, een dichtbundel publiceren over zijn reis naar de zuidelijke zeeën: *Entre l'equador i els tròpics* (Tussen de evenaar en de tropen).

Het klopt niet dat De Sagarra, zoals boze tongen beweerden, de benen had genomen uit lafheid en uit angst geen zijden overhemden meer op de kop te kunnen tikken. Hij liep wel degelijk het gevaar gearresteerd en terechtgesteld te worden: toen hij reeds in Frankrijk zat, werd De Sagarra's vader herhaaldelijk bezocht door milities van de FAI (Iberische Anarchistisch Federatie), die kwamen kijken of ze zijn zoon konden arresteren, en de kans dat hij terecht zou worden gesteld als 'vijand van het volk' was zeker niet denkbeeldig, aangezien beide kampen in de Spaanse Burgeroorlog zich schuldig maakten aan 'voorbeeldige executies' van bekende persoonlijkheden. De Sagarra kon zich nog goed herinneren hoe er in de zomer van 1909, tijdens de zogenoemde Tragische Week, een groot aantal kloosters in brand gestoken werd en dat er een stoet geestelijken aanklopte bij het buiten van de familie De Sagarra in Santa Coloma de Gramenet, op zoek naar een onderduikadres. In de eerste weken van de burgeroorlog hielp Josep Maria zijn zus, die moeder-overste was, samen met vijf andere nonnen het land uit. Ook zijn broer Ferran en de industrieel Santiago Espona, die allebei in de gemeenteraad van Barcelona hadden gezeten, konden dankzij Josep Maria de Sagarra uit Spanje vluchten. De journalist Josep Maria Planes was op zoek naar een onderduikadres, omdat hij bedreigd werd door leden van de FAI. De Sagarra wist zijn vriend Lucien Frank, een uit Hongarije gevluchte jood, over te halen een leegstaand appartement dat hij bezat ter beschikking te stellen. Planes werd echter ontdekt en geëxecuteerd door een anarchistische militie. Dit was voor De Sagarra het moment

om met zijn aanstaande vrouw de grens met Frankrijk over te steken.

In de geschiedenisboeken wordt de Spaanse Burgeroorlog doorgaans beschreven als een strijd tussen twee partijen, met aan de ene kant de democratisch gekozen regering, de linkse republikeinen, en aan de andere kant de rechtse opstandelingen, de nationalisten onder leiding van Franco. Maar er was natuurlijk, zoals in alle burgeroorlogen, nog een derde partij, van hen die zichzelf noch tot het ene noch tot het andere kamp rekenden, hoewel ze zich uiteraard niet aan de gevolgen van de oorlog konden onttrekken. De Sagarra was één van hen. Hij had redenen om de radicaalste elementen van links en rechts te verfoeien, en de radicaalste elementen van beide kampen hadden redenen om hem te verfoeien. Daardoor liep zijn leven gevaar in Spanje, in ieder geval zolang het pleit niet beslecht was.

In het eerste deel van zijn memoires (*Memòries*, 1954), getiteld 'Cendre i ànimes' (As en zielen), beschrijft De Sagarra op magistrale wijze de geschiedenis van zijn voorouders, vanaf de eerste geschreven bron uit 1524 over Climent Sagarra tot en met zijn vader Ferran de Sagarra. Uit dit eerste deel doemt een pantheïstische levensbeschouwing op waarin de mens ten diepste verbonden is met de aarde. De Sagarra vond het prachtig dat hij afstamde van landadel, en voor hem lag daarbij de nadruk op het land:

Het vermelden van de naam van een landgoed, wat doorgaans een poëtische naam was of waarin het geluid van een koebel of het laatdunkende geloei van een stier meeklonk, was het vermelden van een excellent element dan het bloed van de eigenste kinderen van de bezitter. Eigenaar te zijn van diverse landgoederen betekende, in de voorbije dagen van mijn familiegeschiedenis, op verantwoordelijke wijze vervuld te zijn van een liefde en een hartstocht die intenser waren

dan die welke de echtelijke sponden doen kraken; want het was de hartstocht van de bezitter voor het land en voor alle verschijningsvormen van het land; en dat kon evengoed een groene loot zijn die zopas aan een lievelingsboom was ontsproten als de dik acht maanden drachtige koe die in haar wazige en bloed-doorlopen blik het onzekere beven van het met smart verwachte kalf aankondigde.

De rest van de familie De Sagarra was niet erg ingenomen met het eerste deel van de memoires. Ze hadden liever gezien dat Josep Maria de nadruk had gelegd op het feit dat hij deel uitmaakte van een van de voornaamste huizen in Barcelona, waar de familie De Sagarra sinds 1772 gevestigd was. Maar voor de kleine Josep Maria lag het paradijs buiten de grote stad, zoals we kunnen lezen in het tweede deel van zijn memoires, getiteld 'La matinada' (De dageraad): 'Mijn kindertijd zou een bedompte, verminkte en kwijnende geschiedenis zijn geweest zonder de grote genoegdoening van ons landgoed in Santa Coloma de Gramenet, die ik 's zomers gedurende drie maanden genoot.'

Het is op dit landgoed dat de basis wordt gelegd voor De Sagarra's markante persoonlijkheid. Hier ontluikt zijn oneindige liefde voor de natuur, die hij ook in *De blauwe weg* uitputtend bezingt. Op de eerste plaats natuurlijk zijn liefde voor de vogels, waarover hij in 1922 een poëtisch-pedagogisch traktaat publiceert: *Els ocells amics* (Onze vrienden de vogels). Insecten, vissen, planten, bomen, landschappen, zeegezichten... alles verrukt hem en overal vindt hij woorden voor, want De Sagarra beschikt over een weergaloos palet als het erop aankomt de natuur af te schilderen: dat van de eeuwig verliefde minnaar. Op De Sagarra is de uitspraak van toepassing die een bewonderaar van Paul Claudel ooit deed met betrekking tot deze Franse schrijver (dramaturg

en dichter, net als De Sagarra): 'Hij dacht met zijn zintuigen.'

Als jongste telg van de familie werd Josep Maria de Sagarra in zijn jeugd vreselijk verwend door de pachters, de dagloners, de dienstmeisjes, de kokkin, de pastoor en alle andere personen die op en rond het landgoed in Santa Coloma woonden en werkten. De kleine Josep Maria is een waar prinsje in een arcadische heerlijkheid waarin alles op zijn plaats valt en iedereen zijn plaats weet. En deze idylle geeft voeding aan een wereldbeeld waarin hoog en laag eendrachtig samenwerken: een soort verlichte feodaliteit, zeg maar.

De Sagarra heeft zich zijn hele leven met groot gemak bewogen in kringen van boeren en vissers. De 'gewone man' is voor hem de natuurlijke tegenhanger van de aristocraat, de échte aristocraat, vertegenwoordiger van de adel die organisch opschiet uit het land tussen de kool en de fruitbomen, niet de parvenu die van de koning of een dictatortje een titel cadeau krijgt voor bewezen diensten. Wat de gewone man en de echte heer gemeen hebben is dat ze zich voegen naar de 'natuurlijke orde', dat ze zichzelf zijn, en niet vals zoals alles wat ertussen zit: kleinburgers, windbuilen en artistiekelingen.

Een echte heer gedraagt zich natuurlijk en eenvoudig; kleine luiden hebben vaak iets nobels. In *De blauwe weg* wemelt het van voorbeelden die deze overtuiging staven. De 'vijf eerbiedwaardige grijsaards met sierlijke, hoogst noble gelaatstrekken' die 'zwarte drab uit gebarsten kopjes' slurpen in een portaal in Algiers. De twee gedistingeerde arabieren die in Brasserie Guillaume Tell 'een doodgewone vermicellisoep zo elegant naar binnen werken.' En natuurlijk de dansende trommelaar 'van een jaar of zeventig, lang, met de gelaatstrekken van een prins [...] te vies om met een tang aan te pakken, waarschijnlijk drager van vele insectensoorten, maar groots en majestueus in zijn worm-

stekige praal.' Een ander prachtig voorbeeld is de lofzang van De Sagarra op 'sommige rijpe dames' in Polynesië, die blijk geven

'van een gratie die in Europa verloren gaat of al helemaal verloren is: het is de manier waarop ze hun voetzool op de grond zetten, de manier waarop ze lopen, waarop ze met hun vingers gebaren en majesteitelijk met hun armen zwaaien, met de natuurlijke waardigheid van prinsessen, of van adelaars zo u wilt. Ik heb dames gezien met een volmaakt profiel, zacht en streng tegelijk – het valkenprofiel dat men aantreft bij de zeldzame Sioux in Noord-Amerika – met losse zwarte haren en lange en ranke vingers, die een sigaret langs de neus halen of op de lippen laten rusten alsof ze zegeningen en aflaten uitdelen. Bij het gaan zitten, opstaan en lopen, zwieren het dijbeen en het staartbeen van deze rijpe Tahitiaansen zo elegant en mysterieus in de gewrichten, dat je zin krijgt om voor hen te knielen als ze voorbijgaan.'

Prachtig en ontroerend is ook de vriendschap die de schrijver sluit met de vissende reus Poroi, een 'kolos in de kleur van krenten en vijgen' die een 'mythologische kracht' uitstraalt. In *Entre l'equador i els tròpics* ('Tussen de evenaar en de tropen') wijdt De Sagarra een lang gedicht aan zijn vruchtbare vriend, dat ongeveer een derde van de bundel beslaat. Majesteitelijk is ook Madame Poroi 'met haar jurk van de voddenboer, een door de varkens aangevreten hoed, haar asgrijze haren en haar ingevallen wangen,' maar 'veel eleganter, veel geraffineerder gebouwd dan het gekunstelde mengsel van parfum, rouge en vossebont dat u langs ziet komen op het meest prestigieuze asfalt van Europa.' Vergelijken we het portret van Madame Poroi met dat van Mrs. F. op de *Commissaire Ramel*, 'goed voor

miljoenen' maar 'de lelijkste vrouw die ik ooit gezien heb: ze heeft iets van een mummie, maar van een weke, bijna vloeibare mummie, alsof ze smelt. Haar vormeloze gezicht, van een kleverige witheid, is alleen te vergelijken met de stijfelpap die behangers gebruiken. Deze dame zit de hele dag in haar hut whisky gemengd met champagne te drinken. Het spreekt vanzelf dat ze zo dronken als een tor opstaat.'

Een vergelijkbare tegenstelling treffen we aan tussen Madame Tu, de 'koningin van Bora Bora', die de smaak heeft 'van een eenvoudige, natuurlijk gerijpte vrucht zonder enige valsheid' met haar 'zwaarig en prinselijk voorkomen', en Mr. Tisserand, de enige vertegenwoordiger van de Franse regering, volgens mama Tu 'een lelijke, potsierlijke, kale man met een iele borst, belachelijke armpjes en een apekont'.

Voortdurend speelt De Sagarra in *De blauwe weg* met het contrast tussen authenticiteit en fake, zoals dat tussen Madame Tu's zoon Timi, 'een puur en verstandig diertje, een beetje dromerig, een beetje stil, maar met een ziel die gloeide van optimisme', die van De Sagarra de trekken van een epische held krijgt en die op tragische wijze overlijdt aan een exotische koorts, en Alain Gerbault, 'mager en schraal als een gekruisigde', die instinctief gewantrouwd wordt door Timi, volgens De Sagarra terecht:

Op mij maken de ideeën van Gerbault geen enkele indruk. De handvol gemeenplaatsen die hij afvuurt op het christendom, zijn enthousiasme voor de Grieken, voor maagdelijke spierballen en voor de lichamelijke gezondheid van de, laten we zeggen, onschuldige volkeren, smaken naar een opgewarmde Nietzsche van het meligste en het oppervlakkigste soort, binnen bereik van de eerste de beste vegetarische schoolmeester of spraakzame stamgast. Gerbault heeft de pretentie

dat hij voelt en denkt als een dichter, en de dichter Gerbault bestaat niet.

Zijn minachting voor het blanke ras en zijn geaffec-teerde misogynie franciscanisme weerhouden hem er niet van het aan te leggen met alle Amerikaanse mil-jonairs die langsvaren met hun *yacht*, en bij de minste zinspeling laat Alain Gerbault zich innig gearmd met de plutocratie op de foto zetten.

Een ander voorbeeld is het contrast tussen de fanatieke puriteinen en pater Jozef, die dezelfde roomse bonhomie uitwasemt als eerwaarde Alejandro, de dorpspastoor die op het landgoed van de familie De Sagarra over de vloer kwam:

Pater Jozef maakt zijn opwachting met zijn koloniale helm, zijn armoedige soutane en zijn uit steen gehou-wen baard. Het is een kleine, allerhartelijkste man, zwaar begroeid met haren in de kleur van een vos-sestaart; hij wasemt de typische geur van een missiona-ris in de tropen uit, want de arme man is dik aangekleed en zweet als een otter [...] Pater Jozef woont al dertig jaar in Oceanië, kent de streek en de streekbewoners, en hij heeft overal een brede glimlach van begrip en mededogen voor. Zijn geest is heel anders dan die van de verschrikkelijke puriteinen, die hier rampen heb-ben aangericht, en die Somerset Maugham zo goed heeft afgeschilderd in zijn boek *The Trembling of a Leaf: Little Stories of the South Sea Islands*.

In één van deze verhalen, 'Rain' (waarvan in 1932 een film is gemaakt met Joan Crawford in de hoofdrol), be-weegt een puriteinse zendeling hemel en aarde om een meisje van lichte zeden te bekeren. Hij lijkt hierin te sla-

gen maar bezwijkt ten slotte zelf voor haar sex-appeal, waarna hij zelfmoord pleegt.

De zwetende en glanzende Malagassiërs op de *Ramel*, de zwarte jonge meiden en oude vrouwen op Guadeloupe, de koopsters en verkoopsters op de markt in Fort-de-France, Lita en Henri en de opa's en oma's op Bora Bora, ze hebben voor De Sagarra allemaal iets edels in hun 'natuurlijke staat', net als de boeren en vissers in zijn geliefde Catalonië, maar iets diep treurigs als de westerse beschaving hun dwingt zich te travesteren:

Niets is zo bedroevend als die inboorlingen, verkleed door een beschaving die hun niets zegt. Al zijn ze nog zo aftands, al zwellen ze aan alle kanten op van de *fefé*, met hun naakte tors en hun *pareu* die elegant over hun dijken hangt zien de Tahitianen er nooit belachelijk uit en boezemen ze altijd een zeker respect in. Maar in die lompen van de voddenboer, sommige van dikke wol, bieden ze een deprimerende aanblik; hun armen en benen bewegen zich harkerig en een mal soort spanlaken beknelt hun borst. Ik vind hen net zo zielig als die afgerichte apen die we soms deftig gekleed in het circus zien fietsen, pijp roken en koffie drinken.

Het gaat De Sagarra niet om de tegenstelling tussen natuur en cultuur, want dat is een valse tegenstelling, gelanceerd door windbuilen als Gerbault, en als er iemand was die de liefde voor de natuur en de liefde voor de cultuur in zich verenigde, dan was dat Josep Maria de Sagarra. Het gaat hem om de tegenstelling tussen natuurlijkheid en gekunsteldheid, tussen authenticiteit en valsheid, tussen oprechtheid en schijnheiligheid. Het is het verschil tussen enerzijds eenvoudige lui en ware adel en anderzijds de 'verbitterde ambtenaren zonder verbeelding, met rumoerige kinderen en een bekrompen mentaliteit' op

de *Ville de Strasbourg*. Het is het verschil tussen de verknipte Vlaming Marcel Catule, de filosofische fantast die als slager op de Nieuwe Hebriden blijkt te werken, en de intrigerende Noorse jonggehuwden die op weg zijn naar de Marquesaseilanden (het gaat hier om de later wereldberoemd geworden antropoloog Thor Heyerdahl en zijn vrouw Liv Coucheron Torp, die op het eiland Fatu Hiva terug willen keren naar de natuur, een verblijf dat Heyerdahl heeft beschreven in *Fatu-Hiva: Back to Nature*).

Jegens twee groepen heeft De Sagarra in *De blauwe weg* een gemengd oordeel: Chinezen en Noord-Amerikanen. De Chinezen bewondert hij om de gedisciplineerde en methodische wijze waarop ze een handelsimperium opbouwen, maar de eigenschappen die hen daartoe in staat stellen, vindt hij duidelijk nogal eng. Hij ziet hen als een soort mieren: geduldig, geruisloos, opofferingsgezind, ongeïndividualiseerd, en tevens typeert hij hen als kleine, onopvallende roofdieren: 'onbehaarde wezels', 'sluw' en 'roofzuchtig' en met een 'grenzeloze vraatzucht.' Ze zijn onmisbaar: 'het is evident dat als er op Tahiti geen Chinezen waren, we niet konden eten, niet konden roken, geen klosje garen konden kopen om onze broek te lappen. Zonder de Chinezen zouden de elektrische lampen niet branden, de schoeners zouden niet op zee varen, peulvruchten zouden niet bestaan, overhemden zouden niet gestreken worden en de muggen zouden ons levend opeten.' De westerse beschaving steunt in Polynesië op de werkzaamheid van de Chinezen, maar 'de moraal van de Chinees is zwart. Je moet hem in de gaten houden en altijd een stok achter de deur hebben.'

De Chinees heeft een eigenaardige mentaliteit, een zonderlinge moraal, een heel elastische opvatting van persoonlijke waardigheid, en bovenal een lichamelijke weerstand en een gemis aan behoeften die maken dat hij geknipt is voor de handel [...] Want omdat hij

zo weinig weegt, heeft de Chinees genoeg aan een handvol rijst om zich in leven te houden; omdat hij zo weinig ruimte inneemt, kan hij in elk hoekje, in de schaduw van het krakkemikkigste afdak en op de meest versleten pandanusmat, zijn hoofd vlijen, zijn oogjes van jade toedoen en in slaap vallen als een engel.

Een enkeling heeft wel eens geopperd dat De Sagarra in dit reisverslag blijk geeft van een racistische kijk op de mensheid. Dat voert mij te ver. Het is waar dat De Sagarra, net als de meesten van ons, behept is met een handvol vooroordelen jegens andere volkeren, en dat hij, anders dan de meesten van ons, zijn vooroordelen niet onder stoelen of banken steekt, maar het ontbreekt hem volstrekt aan het venijn van iemand als Céline, een schrijver die hij wel met veel genoegen las en wiens *Reis naar het einde van de nacht* mogelijk – naast het werk van schrijvers als Stevenson, Kipling en Conrad – hier en daar op de achtergrond meeklinkt in *De blauwe weg*. (Toen De Sagarra zijn zoon Joan een keer *Walging* zag lezen, zei zijn vader tegen hem dat hij beter *Reis naar het einde van de nacht* kon lezen, want daar had Sartre bijna alles vandaan; De Sagarra en Céline werden overigens vlak na elkaar geboren, in maart respectievelijk mei 1894.)

Het probleem is veeleer dat De Sagarra geen snars van de Chinezen snapt. Hij noemt hen ‘ondoorgroendelijk’, ‘hermetisch’, ‘ongrijpbaar’. Hij tast in het duister omtrent hun beweegredenen en zieleroerselen. En dat is voor een schrijver die alles wil doorgronden, en boven alles de mensenziel, uiteraard vreselijk irritant. In ‘El poema de Poroi’ schrijft De Sagarra:

*Jo trobo natural la teva cara,
i trobo natural el teu singlot,*

com la flor més inútil i més rara.
Jo ho vull comprendre tot.

[Ik vind je gezicht natuurlijk,
en ik vind je hik natuurlijk,
als de nuttelooste en zeldzaamste bloem.
Ik wil alles bevatten.]

Over de Amerikanen velt De Sagarra ook een dubbel oordeel. Hij toont ontzag voor het technisch vernuft dat hun in staat stelt een 'staaltje van stoutmoedige techniek' voort te brengen als het Panamakanaal, en hij staat paf van 'de opeenhoping van zo veel wetenschap, zo veel moedwil en zo veel daadkracht'. Maar hij vindt hen ook onnozel, bruuft, ordinair, patserig, egocentrisch... Ze zijn totaal niet geïnteresseerd in Polynesië, dat er alleen is voor hun infantiele genot:

De Amerikanen op de *yachts* zijn als schimmen van zijde en watten die nooit echt in aanraking komen met deze eilanden; ze razen voorbij als een bolide, afgeschermd door de miljonairsschans van hun scheepsreling, en ze varen de eilanden van Polynesië af als kinderen die in de dierentuin de verschillende kooien aflopen en nu eens een pinda naar een aap gooien en dan weer een bedorven sardientje aan de zeehonden voeren.

De Amerikanen denken dat ze alles kunnen maken, zolang ze maar 'wat biljetten onder de kokosnotenbomen' strooien: 'De Amerikanen beschouwen Tahiti als een lusthof waarin je kunt jagen op natuurlijke en kunstmatige paradijzen.'

En wat het landschap betreft, de Amerikaan heeft de

inheemse architectuur alleen maar vervangen door crèmekleurige, groene en hemelsblauwe bungalows met afschuwelijke tuintjes en miezerige hekjes. Sommige van deze bungalows bezitten alle comfort van de materiële vooruitgang, en hoezeer ze ook in de smaak vallen van hun eigenaren, het spreekt vanzelf dat ze op de zenuwen werken van personen met enig gevoel voor schoonheid.

De Sagarra was een groot filmliefhebber en hij erkende dat Hollywood in staat was tot het produceren van fenomenale kunstwerken, maar ook tot onbarmhartige kitsch: 'En de Amerikaanse cineasten hebben het landschap als decor gebruikt en hebben ons een vals Tahiti voorgeschoteld, een kleffe travestie voor dames van zekere leeftijd. Dat marmeladeparadijs met haardossen, *pareus*, eindeloze zoenen, bloemenkransen, baden bij maanlicht, rokjes van raffia en gebeeldhouwde borstkasten beantwoordt niet aan de realiteit.'

De Sagarra ziet de *yank* als een tovenaarsleerling die zijn technologische bezem niet meer in bedwang heeft. De materiële vooruitgang is niet langer verankerd in de menselijke maat en draait dol. De wereld wordt overspoeld door massaproducten, waarin de humanistische waarden dreigen te verdrinken. Of, zoals De Sagarra het in 1959 formuleerde, naar aanleiding van de dood van Carles Riba: 'De technologische drang om alles wat natuurlijk is te vervangen door een oneindige hoeveelheid industriële surrogaten strekt zich uit tot het domein van de rede, het intellect, de wil en het karakter.'

De Sagarra keert terug naar Europa: 'Ik heb een land nodig met schavotten en illusies, met koude maanden en warme maanden, met moordaanslagen en moreel besef.' In augustus 1940 probeert hij de grens tussen Frankrijk en Spanje over te steken. Hij wordt in de trein gearresteerd

door een militaire patrouille en meegenomen naar de kazerne, waar een officier hem meedeelt dat hij naar een concentratiekamp zal worden gedeporteerd. Gelukkig is zijn vrouw Mercè hem aan de grens komen afhalen in gezelschap van De Sagarra's neef Oriol, een legerkapitein die in de oorlog aan de kant van Franco had gevochten. Hij weet zijn oom los te krijgen.

In de eerste jaren na de Spaanse Burgeroorlog is het onmogelijk *De blauwe weg* te publiceren in het Catalaans. De Sagarra vertaalt het reisverslag zelf in het Spaans en het wordt in 1942 uitgegeven in een verkorte en licht gekuiste versie. Pas in 1964, drie jaar na zijn dood, zal *De blauwe weg* worden uitgegeven in het Catalaans. In 1954 publiceert De Sagarra het eerste deel van zijn memoires, die lopen tot aan zijn vijfentwintigste levensjaar, waarin de zestigjarige schrijver nog één keer – en hoger dan ooit – opvlamt. *Memòries* is een weemoedige elegie waarmee Josep Maria de Sagarra majestueus afscheid neemt van een lichte wereld waarin alles op zijn plaats viel als in een droom van God.

Deze vertaling is uiteraard gebaseerd op het origineel in het Catalaans, maar ik heb ook de vertaling in het Spaans van de schrijver zelf gebruikt. Deze Spaanse versie is tegelijkertijd ingekort en vermeerderd. Het is niet helemaal duidelijk of hij fragmenten wegliet vanwege de franquistische censuur, zoals de tekstbezorger/vertaler van de meest recente editie in het Spaans meent, of omdat de uitgeverij hem dwong het aantal pagina's aan te passen aan het formaat van de reeks waarin het reisboek verscheen (Colección tierras y mares, 'Landen en zeeënreeks'), zoals zijn biograaf beweert. Het zou allebei waar kunnen zijn. Zo staat er in het origineel dat Mr. G. een Tahitiaanse heeft 'bevrucht' (31), en in het Spaans staat er dat Mr. G. 'omgang' heeft gehad met een Tahitiaanse, die hem 'de titel van vader verleende.' En deze zin uit het Catalaanse

origineel: 'En vooral die billen, die obsederende billen!' (52) is in het Spaans vervangen door een onschuldiger zin over de huid van de kinderen. Dit lijken me concessies aan de preutse censors. Maar er ontbreken ook hele lappen tekst, zoals de beschrijving van een aantal passagiers op de Commissaire Ramel, en de paragrafen *Tempel en school* (231-236) en *Yachts* (251-256) uit het hoofdstuk 'Bora Bora (een beetje onwerelds)'. Deze ingrepen duiden eerder op een rücksichtsloze inkorting van de kant van de uitgever. Vanwege deze verminkingen van het origineel lijkt het logisch de Spaanse versie helemaal terzijde te leggen, maar dat zou zonde zijn, want al vertalend heeft De Sagarra de tekst geredigeerd, en dat pakt soms minder geslaagd uit, maar af en toe stuit men in de Spaanse tekst ook op pareltjes die ontbreken in het Catalaanse origineel. Zo is de prachtige zin 'Wat is de geur van de zee toch fris, schoon, stil en intelligent!' (9) alleen te vinden in de Spaanse versie. En waar er in het Catalaans staat: 'En naast dit portaalje, een viskraam, en naast de vis, een kraam met schoenen zonder zolen, of met sleetse sokken vol gaten', staat er in het Spaans: 'En naast dit portaalje, een viskraam, en wat voor vis: stinkende haringen, sardines met droge ogen. En ertussen geperst: dadels, karamels, sleetse sokken vol gaten, broeken zonder zitvlak, schuursponsen en een afschuwelijke kop van een gevilde ram' (16). De roerende noot over Mr. R. (37) staat alleen in de Spaanse versie. En even verderop staat er in het Catalaans: 'Hier gaat alles sneller, directer; ik heb de indruk dat er minder vooroordelen zijn, en misschien ook minder preutsheid', en in het Spaans: 'Hier gaat alles sneller en zonder formaliteiten, zoals in melodrama's en poppenspelen. Ik heb de indruk dat er minder vooroordelen zijn, en misschien ook minder preutsheid. De moraal op de Atlantische Oceaan heeft nog de smaak van de vuistslagen en de krachttermen van degenen die de meerkabels hebben doorgemaakt

van de architectuur en het parfum van de steden en die zich onderwerpen aan de eenvoud en de hardheid van het overzeese avontuur' (42). Dit soort tekstvarianten komen enige tientallen keren voor. Uiteraard heb ik alleen die toevoegingen in de Spaanse versie vertaald waarvan ik vind dat ze het Catalaanse origineel verrijken.

Frans Oosterholt